

TÜRKÇE ARDIL GÖNDERİM İLİŞKİSİ

Hasan Mesut MERAL

Yıldız Teknik Üniversitesi

Abstract

This article aims at discussing the resumption phenomenon in language and providing a theoretical description on the aspects of resumptive pronouns in Turkish. We analyze the structures where resumptive pronouns occur and discuss how the syntactic dependency involving resumptive pronouns differs from other anaphoric dependencies in Turkish. We particularly focus on the clause types and syntactic positions which host resumptive pronouns and provide a discussion on how syntactic positioning affects the use of resumptive pronouns. We claim that the syntactic dependency involving resumptive pronouns is a different coreference relation from other anaphoric dependencies such as reflexivization and regular pronoun using. We also claim that the optional versus obligatory use of resumptive pronouns is related to other language particular properties of Turkish and syntactic properties of the clause where resumptive pronouns occur.

Key words: *syntactic properties of the clause, syntax, resumptive pronoun*

1. Giriş

Ardıl gönderim adlı sıfat işlevli yan tümcelerde bulunan, yan tümcenin nitelediği isim ile eşgöndermeli bir adıl türüdür. Söz konusu adıl ile yan tümcenin nitelediği isim arasındaki eşgönderme ilişkisine de ardıl gönderim denmektedir.¹ Dünya dilleri düşünüldüğünde sıfat işlevli yan tümcelerdeki adıl kullanımı konusunda üçlü bir ayırımın söz konusu olduğu söylenebilir. (i) Arapça, İbranice, İrlandaca ve Lehçe gibi kimi dillerdeki söz konusu yapılarda adıl kullanımı oldukça sık rastlanan bir durumdur. (ii) İngilizce gibi kimi dillerde ise söz konusu adıl basit yan tümcelerde hiç kullanılmaz. (iii) Üçüncü

¹ Buradaki *ardıl gönderim* terimi incelenen konunun, boş art gönderim ve adıl art gönderimi gibi dildeki diğer art gönderim ilişkilerinden farklı oluşuna istinaden kullanılmıştır. Dolayısıyla ardıl gönderim sıfat işlevli yan tümcelerde bulunan özel bir art gönderim ilişkisidir. Sıfat işlevli yan tümceler hakkında geniş bilgi için bkz. Erkman-Akerson ve Ozil (1998).

grup dillerde ise söz konusu adılın kullanımı sık rastlanan bir durum olmasa da dildeki yerini korur.²

Yukarıdaki ayrım düşünüldüğünde Türkçe daha çok üçüncü gruba dâhil edilebilecek bir dildir. Nitekim Türkçede sıfat işlevli bir yan tümcedeki eylemin nesne konumunda bir adıldan ziyade bir sözdizimsel boşluk olması daha olası bir durumdur. Bir başka deyişle, yan tümcenin ismi nitelediği durumlarda yan tümce içerisinde nitelenen isim ile eşgöndermeli bir sözdizimsel öge bulunur ve bu öge genellikle sesletilmez. Aşağıdaki örneklerde sırasıyla bu sesletilmeyen sözdizimsel öge ve aynı konumda bulunabilecek ardıl gönderim adılı verilmektedir.

- (1) a. [Sıf. İşl. Yan T. *bk*_i   dün gördüğüm] adam_i   *bk*: boş kategori
 b. [Sıf. İşl. Yan T. *Kendisini*_i   dün gördüğüm] adam_i   _i: eşgönderge ilişkisi

Yukarıdaki örneklerde köşeli parantez içindeki bölüm sıfat işlevli yan tümceyi, dışarıda kalan kısım ise yan tümcenin nitelediği ismi göstermektedir. (1a) örneğinde yan tümce içerisindeki eylemin nesne konumu boştur. Ancak, buradaki boşluk sadece sesletilmemekten dolayı oluşmuş bir sözdizimsel boşluktur, anlamdan kaynaklanan bir boşluk değildir. Boş kategori yan tümcenin nitelediği isim ile eşgöndergelidir. Bir başka deyişle, yan tümcenin nitelediği isim aynı zamanda yan tümce içerisindeki eylemin nesnesi olarak okunmaktadır. Alt simge olarak gösterilen ‘_i’ iki ögenin aynı referansa=göndergeye sahip olduğunu belirtmektedir.

(1b) örneğinde ise yan tümce içerisindeki eylemin nesne konumunda bir adıl, *kendisi*, bulunmaktadır ve bu adıl tıpkı (1a) örneğindeki boş kategori gibi yan tümcenin nitelediği isim ile eşgöndergelidir. Bir başka deyişle, adıl ve isim aynı varlığa işaret etmektedir. Adılın bulunduğu konum ile eş göndermeli olduğu ismin bulunduğu konum arasındaki sözdizimsel uzaklık ve adılın seçimli kullanımı nedenleriyle aradaki eşgönderge ilişkisine ardıl gönderim, bu işlevi gören adıla da ardıl gönderim adılı denmektedir.

Ardıl gönderim adılının tümce içerisindeki işlenme mekanizması konu hakkında yapılan çalışmaların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Ardıl gönderim adılının işlenmesi konusunda beş ana savdan söz edilebilir. Buna göre ardıl gönderim adılı tümcede, (i) adıl olarak işlenir (Chomsky 1982, Rizzi 1990), (ii) “kurtarıcı araç” işlevi görür (Shlonsky 1992: Safir 1996), (iii) türetim

² Adıl adılının kullanımı hakkında genel bilgi için Sells (1984), Safir (1996), Boeckx (2003) ve McCloskey (2005)’e bakılabilir.

sonrası oluşan ve anlama etki etmeyen bir çıktı olarak yer alır (Pesetsky 1998, Grohmann 2003), (iv) öge taşıması sonrası ögenin çıkış noktasında asılı kalır (Boeckx 2003, 2008) ve (v) sözdizimsel değişken olarak işlenir (McCloskey 1990, Meral 2006). Bu makalede ardıl gönderimin tümce içerisinde nasıl işlendiği konusuna girilmeyecek, ardıl gönderim adılı ile kurulan sözdizimsel bağımlılığın diğer eşgönderge örüntüleri ile arasındaki farklardan ve ardıl gönderim adılının sıfat işlevli yan tümcelerdeki hangi sözdizimsel konumlarda kullanılabileceğinden bahsedilecektir.

2. Kuramsal Altyapı

Makaledeki tartışmalar ve ortaya konan çözümler Üretici Dilbilgisi kuramı çerçevesinde yapılmaktadır. Üretici Dilbilgisi Noam Chomsky tarafından 1950'lerin ortalarından itibaren geliştirilmiş bir dilbilim ekolüdür. Üretici Dilbilgisi kuramı dil yetisinin insanda doğuştan var olduğunu, dilsel yetinin birtakım evrensel ilkeler ve dilden dile farklılık gösteren birtakım parametreler içerdiğini iddia etmektedir. Örneğin tümce içindeki eşgönderge örüntülerinin tabi olduğu kurallar evrensel iken, dilde sesletilmesi gereken özne olup olmama zorunluluğu parametrize edilmiş bir özelliktir (Chomsky 1980, 1986). İngilizce gibi dillerde tümcenin öznesi mutlaka sesletilmesi gereken bir ögedir. Ancak İspanyolca, İtalyanca ve Türkçe gibi dillerde öznenin tümce başında sesletilmesi gerekmez, öznenin anlamsal içeriği eylem üstündeki çekim eklerinden anlaşılabilir.

Chomsky'nin 1990'lı yıllardan itibaren geliştirdiği Minimalist Program (Chomsky 1995, 2000, 2001, 2004) Üretici Dilbilgisi kuramının geldiği son nokta olarak kabul edilmektedir. Minimalist Program dilbilimsel süreçlerin doğallık, basitlik ve ekonomik olma gibi özelliklerine vurgu yapan, yalınlayıcı karaktere sahip bir dil programlamasıdır. Chomsky (2000)'e göre amaç dilin doğasını açıklamak için minimum düzeyde yalınlığa sahip olan mükemmel çözümler üretmektir. Dolayısıyla dilbilimsel süreçler en basit ve en doğal şekilde oluşmalı ve dilsel formları bu basitlik ve doğallıkla açıklayabilmelidir.

Minimalist Program'da karşı bir kanıt olmadıkça tüm dillerin aynı dilbilimsel süreçlere sahip olduğu kabul edilir. İnsandaki dil yetisi kelimelerin çekimli halleriyle depolandıkları bir zihinsel sözlük ve dilbilimsel ifadeleri türeten bir işletim sistemine sahiptir. Sözdizim kelimeleri alır ve birtakım dilbilgisel süreçlere göre işler. İşlenen kelimeler ve kelime öbekleri sesbilgisel ve anlambilimsel arayüzlere nakledilir. Sesbilgisel arayüzde tümce sesletilirken,

anlambilimsel arayüzde ise anlamını kazanır. Sözdizimsel bileşkedeki işlemler sorunsuz olarak tamamlanmışsa kelimeler birleşip anlamlı bir tümce oluşturabilir, böylece dilbilgisi içi bir tümce sesletilmiş olur. Sözdizimsel bileşkedeki işlemler tamamlanmamışsa, kelimelerin anlamsal bir bütünlük kazanması beklenemez ve tümce dilbilgisi dışı olur.

Yukarıda bahsedilen dilbilgisel işlemler *birleşme*, *uyuşma* ve *taşım*a olarak isimlendirilebilir. Birleşme dilbilgisel süreçlerin en temel olanıdır ve iki ögenin bir kelime öbeği oluşturmak için birleşmesi demektir. Örneğin geçişli bir eylem ile nesnesinin birleşmesi kuramda bu işleme atfedilen bir olgudur. Nitekim tümce içinde geçişli bir eylemin anlamı nesnesinden bağımsız bir şekilde düşünülemez. Ayrıca Türkçenin de dâhil olduğu birçok dilde eylem nesnesine belirtme durum eki yükler. *Uyuşma* işlemi iki ögenin sahip oldukları özelliklerine istinaden uyumluluk göstermesi demektir ve birçok özelliği kapsar niteliktedir. Örneğin İngilizcede *what*, *who* gibi kelimelerin *soru* özelliği vardır ve bu *soru* özelliği aynı özelliği bulunan tümce başındaki gizli bir İşleyici ile uyuşur. İki öge arasındaki bu özellik temelli uyuma *uyuşma* denmektedir. Bu uyuşma işlemi beraberinde uyuşan ögenin tümce başına *taşınması* işlemini getirir. Taşım işlemi bir ögenin tümcede bulunduğu konumdan başka bir konuma taşınmasıdır. İngilizcede yukarıda bahsedilen soru kelimeleri soru cümlelerinde tümcenin başına taşınır. Örneğin *what* soru kelimesi aslında tümcedeki eylemin nesnesi olarak algılanmaktadır ancak olağan nesne konumunda değil, tümce başında sesletilir. Bu da taşınma işleminin olduğuna dair bir kanıttır.

3. Ardıl Gönderim ve Diğer Eşgönderge Örüntüleri

Bu bölümde ardıl gönderim olgusunun dildeki diğer eşgönderge örüntülerinden farkı açıklanacak, ardıl gönderim adınının diğer eşgönderge adlarıyla olan ilişkisi tartışılacaktır.³ Birinci bölümdeki (1b) örneğinde ardıl gönderim adılı olarak betimlenen *kendisi* adılı ilk bakışta dönüşlülük art gönderim adılı olarak düşünülebilir ve ardıl gönderimin aslında dönüşlülük art gönderimi olduğu iddia edilebilir. Ancak, dikkatli bakıldığında ikisinin farklı eşgönderge ilişkileri olduğu görülecektir. Ardıl gönderim, dönüşlülük adılı ile isim arasında, ya da kişi adılı ile isim arasında kurulan diğer eşgönderge temelli art gönderim ilişkilerinden farklı bir eşgönderge ilişkisidir. Burada söz konusu olan hem biçimbirimsel bir fark, hem de sözdizimsel bir farktır. Aşağıdaki (2a-

³ Art gönderim ilişkileri konusunda Özsoy (1983), Neç (1986), Turan (1998), Çeltek ve Oktar (2004) gibi kaynaklara bakılabilir.

b) örneğinde ardıl gönderim ile dönüşlülük art gönderimi arasındaki fark gösterilmektedir.

- (2) a. [Sıf. İşl. Yan T. *Kendisini*_i dün gördüğüm] adam_i ‘*’: *Dilbilgisi dışı yapı*
 b. ⁴*[Sıf. İşl. Yan T. *Kendini*_i dün gördüğüm] adam_i

Yukarıda verilen iki örnekten yalnızca ilki (2a) dilbilgisi kurallarınca türetilen, bir başka deyişle dilbilgisi içi bir örnektir. İkinci örnek (2b) ise dilbilgisi dışıdır. (2a-b)’deki örnekler ardıl gönderim ilişkisinin bulunduğu yapılar ve ismi niteleyen sıfat işlevli yan tümce içerisinde bir adlı kullanılmıştır. (2a)’da ardıl gönderim adlı kullanılırken (2b)’de dönüşlülük adlı kullanılmış, yalnızca (2a)’daki yapı anadil konuşucuları tarafından dilbilgisi içi olarak kabul edilmiştir. Buradaki fark bize dönüşlülük adlı ile ardıl gönderim adlının farklı tür adılar olduğunu, ikisinin de farklı sözdizimsel özellikleri ve bu özelliklerden kaynaklanan farklı dağılımları bulunduğunu, tümce içerisinde farklı işleniş mekanizmaları gerektirdiğini göstermektedir.

Ayrıca, ardıl gönderim ile kişi adlı tarafından kurulan gönderge ilişkileri arasında da önemli bir fark bulunmaktadır. Bilindiği gibi kişi adları tümcede ismin yerini tutan dilbilgisel araçlardır ve eşgöndermeli oldukları isim ile aralarında belirli bir sözdizimsel uzaklık olması gerekir. Bu özellik kişi adlarını dönüşlülük adlarından ayıran en önemli özelliktir. Aşağıda bu farka ilişkin bir örnek verilmektedir.

- (3) a. Ahmet_i aynada *kendini*_i gördü.
 b. *Ahmet_i aynada *onu*_i gördü.

Yukarıdaki (3a-b) örneklerinde ana tümce eyleminin nesne konumunda sırasıyla bir dönüşlü adlı (kendi) ve bir kişi adlı (o) kullanılmıştır ve bu adılar tümcenin öznesi olan Ahmet ile eşgöndergelidir. Ancak, yalnızca dönüşlülük adlının kullanıldığı (3a) örneği dilbilgisi içidir, kişi adlının kullanıldığı (3b) örneği ise yanlıştır. Bu örneklerdeki dilbilgisi içi-dilbilgisi dışı karşıtlığı Bağlama Kuramının A ve B ilkeleri tarafından açıklanmaktadır (Chomsky 1980, 1982, 1986). Buna göre dönüşlülük adlı aynı tümce içerisindeki bir öge ile eşgöndermeli olabilirken, kişi adlı aynı tümcedeki bir öge ile eşgöndermeli

⁴ Bu örneğin dilbilgisi dışı oluşu kimi anadil konuşucuları tarafından kabul edilmemektedir. Bu durumda, dönüşlülük adlının sıfat işlevli yan tümcelerde kullanımı konusunda bir diyalekt ayrımından bahsetmek yerinde olacaktır. Makalenin yazarını da içeren görüşe göre dönüşlülük adlı *kendi* sadece dönüşlülük işlevini yerine getirdiği durumlarda sıfat işlevli yan tümcelerde nitelencen isim ile eş göndermeli olabilir. Makaleyi inceleyen hakem görüşüne göre ise dönüşlülük adlı olan *kendi*’nin sıfat işlevli yan tümcelerde kullanımı dönüşlülük işlevini yerine getirmesine bağlı değildir. Bu görüşe ait örnek kullanım için bkz. Erkan-Akerson ve Ozil (1998: 254). Bu fark ileriki araştırmaların bir konusu olarak düşünülebilir.

olamamaktadır. Burada hatırlatmak gerekir ki (3b)'deki *o* adılının üçüncü bir kişi ile eşgöndermeli okuması dilbilgisi içidir. Kişi adılı ve dönüşlülük adılı arasındaki bu farktan sonra şimdi kişi adılı ve ardıl gönderim adılı arasındaki farka değinmek yerinde olacaktır.

Kişi adılının eşgöndermeli olduğu isim ile aynı tümcede kullanılamaması, kişi adılını ardıl gönderim adılına yaklaştırmakta, sıfat işlevli yan tümce+isim yapılarında kişi adılının da kullanılabilceğini akla getirmektedir. Nitekim söz konusu sıfat işlevli yan tümce+isim yapıları tek bir tümce değildir. Ancak, kişi adılının ardıl gönderim adılı olarak kullanıldığı yapılarda beklenen durum ortaya çıkmamaktadır. Aşağıdaki (4a-b) örneklerinde bu durum gösterilmektedir.

- (4) a. [Sıf. İşl. Yan T. *Kendisini*_i dün gördüğüm] adam;
b. *[Sıf. İşl. Yan T. *Onu*_i dün gördüğüm] adam;

Yukarıdaki (4a-b) örneklerinde ismi niteleyen sıfat işlevli yan tümcenin nesne konumunda sırasıyla bir ardıl gönderim adılı ve bir kişi adılı kullanılmıştır. Örneklerden anlaşıldığı gibi sadece (4a)'da örneklenen ardıl gönderim adılı dilbilgisi içidir, (4b)'deki kişi adılı kullanımı ise dilbilgisi dışıdır. Buradaki karşıtlık kişi adılının eşgöndermeli olduğu isim ile arasında belirli bir sözdizimsel mesafe olmasına rağmen sıfat işlevli yan tümce içerisinde kullanılamayacağını göstermektedir. Dolayısıyla, ardıl gönderim adılı hem dönüşlülük adılından, hem de kişi adılından farklı bir tür adıl olarak tümce içerisinde kullanılmaktadır.

4. Ardıl Gönderim Adıllarının Dağılımı

Bu bölümde ardıl gönderim adılının ne tür yan tümcelerde bulunabileceği tartışılacaktır. Giriş bölümünde de belirtildiği gibi ardıl gönderim adılı genellikle sıfat işlevli yan tümcelerde bulunmaktadır. Bu konuda şunu belirtmek gerekir ki Türkçede sözdizimsel açıdan basit yapıya sahip sıfat işlevli yan tümcelerdeki ardıl gönderim adılı kimi araştırmacılar tarafından reddedilmektedir. Kornfilt (2000)'e göre ardıl gönderim adılı sadece karmaşık yapıya sahip, bir başka deyişle birden çok yan tümcenin iç içe kullanıldığı sıfat işlevli yan tümcelerde kullanılabilir. Basit yan tümcelerdeki kullanımı ise dilbilgisi dışıdır. Erkman-Akerson ve Ozil (1998: 112) dipnot 29'a göre ise söz konusu adıl özel bir vurguya ihtiyaç duyulmadığında kullanılmaz. Bu konu hakkında Modern Türkçe'de bir diyalekt ayrımı olduğu ve A diyalektinin basit

yan tümcelerde ardıl adıl kullanımına izin verirken, B diyalektinin bu kullanımı kısıtladığı düşünülebilir. Aşağıdaki örneklerde bu iki durum verilmektedir.

- (5) a. [Sıf. İsl. Yan T. Kendisini_i dün gördüğüm] adam_i *Basit yan tümce*
 b. [Sıf. İsl. Yan T. [İsim Yan T. Kendisini_i gördüğüm]-ü farkedem] adam_i
Karmaşık yan tümce

Yukarıdaki iki örnekte sırasıyla basit ve karmaşık yapıdaki sıfat işlevli yan tümcelerdeki ardıl adıl kullanımı gösterilmektedir. İlk örnekte ismi niteleyen sıfat işlevli yan tümce tek bir eylemi bünyesinde bulunduran bir yapıdadır. İkinci örnekte ise, köşeli parantezlerden de anlaşıldığı gibi, sıfat işlevli yan tümcenin içinde ayrıca bir de isim yan tümcesi yer almaktadır. Dolayısıyla ikinci örnekteki yan tümce, iki eylemin bulunduğu karmaşık bir yan tümcedir. Kornfilt (2000) (5b)'deki ardıl gönderim adılının varlığını kabul ederken, (5a)'daki ardıl adıl kullanımını dilbilgisi dışı olarak nitelendirmektedir.

Kornfilt (2000)'e göre (5b)'deki ardıl adıl kullanımı tümceyi "kurtarma"ya yönelik bir kullanım olarak düşünülmektedir. Bir başka deyişle, ardıl adıl kullanılmadan tümcenin dilbilgisi dışı olacağı, bu yüzden de ardıl adılın bir "kurtarıcı araç" olarak kullanıldığı iddia edilmektedir. Aşağıdaki örneğin dilbilgisi dışı olması Kornfilt'in bu savını destekler niteliktedir.

- (6) * [Sıf. İsl. Yan T. [İsim Yan T. bk_i gördüğüm]-ü farkedem] adam_i

Yukarıdaki (6) no'lu örnekte (5b)'deki ardıl gönderim adılı kullanılmamıştır ve tümce dilbilgisi dışıdır. Dolayısıyla ardıl gönderim adılının tümcedeki "kurtarıcı araç" nitelmesi haklılık kazanmaktadır. Bu duruma ardıl gönderimin kullanıldığı diğer birçok dilde de rastlanmaktadır. İrlandaca için McCloskey (1990)'a, İbranice için Demirdache (1991) ve Shlonsky (1992)'ye, Lübnan Arapçası için Aoun ve diğ. (2001)'e, Slav dilleri için Lavine (2003)'e, İtalyanca için Bianchi (1998)'e, Yunanca için Alexopoulou (2006)'ya, Lehçe için Bondaruk (1995) ve Szczegielniak (2005)'e bakılabilir.

Ancak, ardıl gönderim adılının "kurtarıcı araç" nitelmesi sorunsuz değildir ve birçok açıdan yanlış genellemelere yol açmaktadır. Meral (2010)'da da belirtildiği gibi Türkçede ardıl adıl kullanımı "kurtarıcı araç" olma özelliğine indirgenemeyecek farklı durum ve özelliklere sahiptir. Kornfilt'in iddiasının aksine kimi durumlarda ardıl gönderim adılı tümceyi dilbilgisi dışı olmaktan kurtaramamaktadır. Aşağıdaki (7a-b) örneklerinde bu durum gösterilmektedir.

- (7) a. *[Sıf. İşl. Yan T. [Sıf. İşl. Yan T. *bk*_i döven] adamı tanıdığım] çocuk_i
 b. *[Sıf. İşl. Yan T. [Sıf. İşl. Yan T. *kendisin-i*_i döven] adamı tanıdığım] çocuk_i

Yukarıdaki (7a-b)'de verilen iki örnek de karmaşık yan tümceler içermektedir ve iki yapı da dilbilgisi dışıdır. İlk örnekte en iç konumdaki sıfat işlevli yan tümce eyleminin nesne konumunda bir boş kategori vardır ve boş kategori karmaşık yapıdaki sıfat işlevli yan tümcenin nitelediği isim ile eşgöndergelidir. Bir başka deyişle, nitelenen isim aslında en iç konumdaki eylemin nesnesi olarak algılanmaktadır. İkinci örnekte ise aynı konumda bir ardıl gönderim adılı kullanılmıştır ve aynı şekilde nitelenen isim ile eşgöndergelidir. Buradaki sorun iki örneğin de dilbilgisi dışı olmasıdır. Nitekim “kurtarıcı araç” yaklaşımına göre ardıl kullanımı aksi takdirde dilbilgisi dışı olacak yapıları kurtarma amaçlı kullanılmaktadır. Ancak burada ardıl adılın kullanımı aynı etkiyi göstermemektedir. Bu da Türkçede ardıl gönderim adılı kullanımının “kurtarıcı araç” nitelmesi ile kısıtlanamayacağını göstermektedir.

Ayrıca, “kurtarıcı araç” olmak bir yana, bazı durumlarda ardıl gönderim adılı kullanımı tümcenin dilbilgisi dışı olmasına yol açabilmektedir. Bir başka deyişle, (5b) ve (6)'daki karşılığın tam tersi bir duruma yol açmaktadır. Aşağıdaki (8a-b) örnekleri bu durumu göstermektedir.

- (8) a. [Sıf. İşl. Yan T. Ali'nin [Zarf İşl. Yan T. *bk*_k koşarken] gördüğü] adam_k
 b. *[Sıf. İşl. Yan T. Ali'nin [Zarf İşl. Yan T. *kendisi*_k koşarken] gördüğü] adam_k

Şimdiye kadar verilen örneklerden farklı olarak yukarıdaki örneklerde ardıl gönderim adılı eylemin özne konumundadır ve karmaşık yapıdaki sıfat işlevli yan tümcenin nitelediği isim ile eşgöndergelidir. Burada nitelenen isim en iç konumdaki yan tümcenin öznesi olarak algılanmaktadır. (8a)'daki örnekte yan tümcenin öznesi konumunda bir boş kategori vardır ve tümce dilbilgisi içidir. (8b)'de ise aynı konumda bir ardıl gönderim adılı bulunmaktadır ve tümce dilbilgisi dışıdır. Bir başka deyişle, “kurtarıcı araç” olarak nitelenen ardıl gönderim adılı tümce üzerinde beklenenin tam tersi bir etki yapmış, tümcenin dilbilgisi dışı olmasına neden olmuştur. Bu da gösteriyor ki ardıl gönderim adılını “kurtarıcı araç” olarak nitelerek çok da doğru bir iddia değildir.

4.1. Ardıl Gönderim Adılına Kullanıldığı Yan Tümceler

Yukarıda örneklenen ardıl gönderim adılı kullanımlarının tamamı sıfat işlevli yan tümcelerde ortaya çıkmaktadır. Bu tür yapıların ortak özelliği içlerinde boş bir sözdizimsel konum olması ve bu boş konumun ardıl gönderim adılı tarafından doldurulmasıdır. Dünya dilleri göz önüne alındığında, içinde boş bir konumun olduğu diğer sözdizimsel yapılar da görülmektedir. Bu tür yapılar Cinque (1990) tarafından “Ü’-bağımlılıkları” olarak isimlendirilmiştir. Buradaki “Ü’-” tümce içerisindeki nesne ve özne gibi tümce öğelerinin bulunmadığı, bir başka deyişle üye olmayan öğelerin bulunduğu konumları işaret etmektedir. Örneğin, Tümleyici öbeğinin belirtici konumu bir Ü’-konumudur. Sıfat işlevli bir yan tümcede yan tümce içerisindeki boş konum ile tümleyici öbeğindeki bir gizli ya da açık işleyici arasında bir bağımlılık olduğu varsayılmış, yan tümce içindeki boş konumun bu işleyici marifetiyle sözdizimsel açıdan işlendiği düşünülmüştür (Chomsky 1977).

Yukarıda özetlediğimiz Ü’- bağımlılıkları içerisine odaklama yapıları, ayrık tümcecikler, sıfat işlevli yan tümceler, karşılaştırma yapıları, sola kaydırım yapıları ve soru tümceleri girmektedir. Tüm bu yapıların ortak özelliği tümcecik içinde öge taşınması sonucu ortaya çıkan sözdizimsel bir boş konumun olmasıdır. Ardıl gönderim adılarının bu tür yapılar içindeki kullanımları diller arası farklılık göstermektedir. Kimi diller yukarıda sayılan tüm yapılarda ya da bu yapıların birçoğunda ardıl gönderim adılı kullanırken, kimi diller ardıl gönderim adılına sadece sıfat işlevli yan tümcelerle sınırlamıştır. İrlandaca birinci tür dillerin bir örneği iken Türkçe ikinci tür diller arasında sayılabilir. Aşağıda bu yapılara ait örnekler verilmektedir.

(9) a. Tongan: Odaklama yapısı

[ko hono; kolo] na’a mau taki taha; ’alu ki ai;
3-tekil köy geçmiş zaman biz her biri gittik oraya
“*Bizim köyümüz, her birimiz oraya gittik.”

Hendrick (2005:111) Örnek (8)’den uyarılama

b. İrlandaca: Soru tümcesi

[cén t-oifigeach] ar shil tú go mbeadh sé i láthair
hangi görevli COMP_{pro} düşün- sen COMP olabilir o mevcut
“*Hangi görevliyi [o müsait] diye düşünüyorsun?”

McCloskey (1990:238) Örnek (98b)’den uyarılama

c. *İbranice: Sıfat işlevli yan tümce*

[ha-?iş şe-] xaşavt şe- hu melamed ?anglit
adam ki-(sen-dişil) düşündün ki o öğretiyor İngilizce
“[Kendisinin İngilizce öğrettiğini düşündüğün] adam”

Shlonsky (1992:444) Örnek (2c)’den uyarlama

d. *İrlandaca: Ayrık tümcecik*

[Siobhan] a bhfuil buaite aici pro.
Siobhan COMP_{pro} -dır kazandı tarafından- 3tekil-dişil
“*Siobhan, o yarışı kazandı.”

McCloskey (1990:239) Örnek (99c)’den uyarlama

Yukarıdaki örneklerin tümünde ardıl gönderim adılı sözdizimsel boşluk konumunda kullanılmış ve Ü'- konumundaki bir işleyici tarafından işlenmiştir. Tongan dilindeki bir odaklama yapısının örneklendiği (9a)’da odaklanan öge olan *hono kolo* (bizim köy) ardıl gönderim adılı olan *ai* (o) tarafından ardıl gönderim işlemine tabi tutulmuştur. (9b)’deki İrlandaca örnekte soru öbeği olan *cén t-oifigeach* (hangi görevli) tümcenin özne konumundaki *sé* (o) adılı ile eşgöndergelidir ve buradaki adıl ardıl gönderim adılı olarak kullanılmıştır. (9c) İbraniceden bir sıfat işlevli yan tümce örnelemektedir ve örnekte nitelenen isim olan *ha-?iş* (adam) ardıl gönderim adılı olan *hu* (o) ile eşgöndergelidir. (9d)’de ise tümcenin ayrık ögesi olan *Siobhan* gizli adıl (pro) olarak ortaya çıkan (3tekil-dişil) özellikleriyle eşgöndergelidir.

Türkçede ise ardıl gönderim adılı kullanımı sınırlayıcı sıfat işlevli yan tümcelerle ve eşlemeli *ki* yan tümceleri ile sınırlıdır. Bir başka deyişle Türkçede odaklama ve soru tümcelerinde ardıl gönderim bir seçenek olarak kullanılmamaktadır. Bu durumun nedeni olarak Türkçede soru tümcelerinin oluşumunda öge taşınmasının söz konusu olmaması (Özsoy 1996) düşünülebilir. Aşağıda sıfat işlevli eşlemeli *ki* yan tümcesi örneklendirilmiştir.

- (10) a. Ahmet_i, [Eşlemeli *ki* Yan T. *ki bk_i* çok severim], dün geldi.
b. Ahmet_i, [Eşlemeli *ki* Yan T. *ki kendisini_i* çok severim], dün geldi.

Yukarıdaki iki örnekte *ki* yan tümcesi, nitelediği ismi ait olduğu varlık seti içerisinden ayırma, sınırlama görevi yapan sıfat işlevli sınırlayıcı yan tümcelerden farklı olarak, tümcenin öznesi olan Ahmet hakkında ek bilgi vermektedir. Burada *ki* başlattığı yan tümcedeki ek bilgiyi yan tümcenin nitelediği isim olan Ahmet ile eşlemektedir. Yukarıdaki iki örnekte de Ahmet yan tümcedeki *sev-* eyleminin algılanan nesnesi olduğu halde sözdizimsel

nesnesi değildir. Nitekim Ahmet üzerinde *sev-* eyleminin olağan koşullarda yüklediği belirtme durum eki yoktur. Söz konusu eylemin sözdizimsel nesnesi (10a)'da boş kategori iken (10b)'de ardıl gönderim adılıdır.

4.2. Ardıl Gönderim Adılı'nın Kullanıldığı Sözdizimsel Konumlar

Yukarıdaki bölümde ardıl gönderim adılı'nın kullanıldığı sözdizimsel yapılar hakkında bilgi verildi. Bu bölümde ise ardıl gönderim adılı'nın kullanıldığı sözdizimsel konumlar örneklendirilecektir. Buradaki sözdizimsel konumlar ile isim yan tümcesi öznesi, sıfat işlevli yan tümce tümce öznesi, birincil nesne, ikincil nesne, ilgeç nesnesi ve tamlayan konumları kastedilmektedir.

Diller arası veri göz önüne alındığında ardıl gönderim adılı'nın sözdizimsel konumlardaki kullanımı tıpkı 4.1 bölümünde tartışılan yan tümce türlerindeki gibi farklılık göstermektedir. İlk olarak, Türkçe gibi kimi diller yukarıda sayılan tüm sözdizimsel konumlarda ardıl adıl kullanımına izin verirken, İrlandaca (McCloskey 1990), Lehçe, (Bondaruk 1995), İbranice (Demirdache 1991) ve Filistin Arapçası (Shlonsky 1992) gibi kimi diller ardıl gönderim adılı kullanımına üst özne=sıfat işlevli yan tümce öznesi dışındaki konumlarda izin vermektedir. Yunanca (Grohmann 2003) ve Çince'nin (Yuan ve Zhao 2005) dâhil olduğu diğer bir grup dil de ardıl gönderim adılına sadece belirli konumlarda izin vermektedir.

İkinci olarak, ardıl gönderim adılı kullanımında diller adılın ilgili konumlardaki seçimli, zorunlu ya da yasaklı kullanımı dolayısıyla farklılaşmaktadır. Seçimli kullanım ile kastedilen Türkçedeki gibi ardıl gönderim adılı ile aynı konumda kullanılabilen boş kategori arasındaki seçim olanağıdır. Bir başka deyişle, iki kullanım da dilbilgisi içidir. Zorunlu kullanım ise ardıl gönderim adılı'nın boş kategori ile aynı ortamda bulunamamasıdır. Bir başka deyişle, ardıl gönderim adılı kullanılmak zorundadır. Aksi takdirde tümce dilbilgisi dışı olmaktadır. Yasaklı kullanım ise ardıl gönderim adılı'nın kimi konumlarda kullanılmasının imkânsız olması durumudur. Bir başka deyişle, zorunlu kullanımın aksine ardıl gönderim adılı tümceyi dilbilgisi dışı yapmaktadır. Aşağıdaki alt başlıklarda Türkçede ardıl gönderim adılı'nın ilgili konumlardaki kullanım özellikleri tartışılacaktır.

4.2.1. Nesne Konumlarındaki Ardıl Gönderim

Türkçede ardıl gönderim adının nesne konumlarındaki kullanımında farklı davranışlar ortaya çıkmaktadır. Bu bölümde birincil nesne, ikincil nesne ve ilgeç nesnesi konumlarındaki ardıl gönderim tartışılacaktır. Türkçede eylemlerin birincil ve ikincil nesne konumlarındaki ardıl gönderim seçimli özellik gösterirken, ilgeç nesnesi konumundaki ardıl gönderim ise kesin bir özellik göstermemektedir. Bir başka deyişle, kimi ilgeçlerin nesnesi konumunda seçimli olan ardıl gönderim adlı, kimi ilgeçlerde ise zorunlu olarak kullanılmaktadır. Aşağıdaki (11a-b)'de bu üç nesne konumu tartışılacaktır.

Ardıl gönderim adlı eylemlerin birincil nesne konumlarında seçimli olarak kullanılmaktadır. Aşağıda bu durum örneklenmektedir.

- (11) a. [Sıf. İşl. Yan T. *kendisini*_i sevdiğim] adam_i
 b. [Sıf. İşl. Yan T. *bk*_i sevdiğim] adam_i

Yukarıdaki örneklerde ardıl gönderim adlı ve boş kategori birbirlerinin konumlarında bulunabilmektedir. Bir başka deyişle, ardıl gönderim adlı birincil nesne konumunda seçimlidir. Aynı durum ikincil nesne konumundaki ardıl gönderim adlı için de gözlenmektedir. Aşağıdaki örneklerde bu durum verilmektedir.

- (12) a. [Sıf. İşl. Yan T. *Kendisine*_i çiçek verdiğim] öğretmen_i
 b. [Sıf. İşl. Yan T. *bk*_i çiçek verdiğim] öğretmen_i

Bilindiği gibi kimi eylemler aldıkları birincil nesne yanında bir de ikincil nesne alırlar. Yukarıdaki örneklerdeki *ver-* eylemi bu türden bir eylemdir ve birincil nesne olarak belirtme durum ekli bir isim öbeği, ikincil nesne olarak da yönelme durum ekli bir isim öbeği almaktadır. Yönelme durum ekli isim öbeği eylemin ikincil nesnesi olarak ifade edilmektedir. (12a-b)'de ikincil nesne konumunda sırasıyla ardıl gönderim adlı ve boş kategori bulunmaktadır. İki örnek de dilbilgisi içidir ve bu durum ardıl gönderim adının bu konumda da seçimli olduğunu göstermektedir.

İlgeç nesnesi konumundaki ardıl gönderim adları belirli bir eğilim göstermemektedir. Burada *göre*, *için*, *hakkında*, *yüzünden*, *bakımından*, *yanı sıra*, *uğruna*, *tarafından*, *dışında* gibi ilgeçlerden bahsedilmektedir. Kimi ilgeçler için ardıl gönderim adlı zorunlu iken, kimi ilgeçler için seçimlidir. Zorunlu kullanım aşağıdaki *göre* ilgeçi ile örneklendirilmektedir.

- (13) a. [Sıf. işl. Yan T. [İlgeç Öbeği *Kendisine*_i göre] hasta olduğum] adam_i
 b. *[Sıf. işl. Yan T. [İlgeç Öbeği *bk*_i göre] hasta olduğum] adam_i

(13a-b)'de sıfat işlevli yan tümce içerisinde bir ilgeç öbeği bulunmaktadır ve ilgeç öbeklerinin baş ögesi olan ilgeçler nesne konumlarındaki isim öbeklerine durum eki yükler. (13a)'da ilgeçin nesne konumunda bir ardıl gönderim adılı bulunmaktadır ve tümce dilbilgisi içidir. Ancak, (13b)'deki örnekte ilgeçin nesne konumunda bir boş kategori bulunmakta ve bu durum tümcenin dilbilgisi dışı olmasına neden olmaktadır. Buradaki fark bize ardıl gönderim adılının ilgeç nesnesi konumunda zorunlu olarak kullanıldığını göstermektedir.⁵ Ancak, bu durum görüldüğü kadar açık değildir. Nitekim kimi ilgeçler nesne konumlarındaki ardıl gönderim adılının seçimli kullanımına izin verebilmektedir. Aşağıdaki (14a-b) örnekleri bunu göstermektedir.

- (14) a. [Sıf. işl. Yan T. [İlgeç Öbeği *Kendisi*_i hakkında] çok şey bildiğim] adam_i
 b. [Sıf. işl. Yan T. [İlgeç Öbeği *bk*_i hakkında] çok şey bildiğim] adam_i

Yukarıdaki iki örnekte ilgeç öbeğinin nesne konumu sırasıyla ardıl gönderim adılı ve boş kategori ile doldurulmuştur ve iki örnek de dilbilgisi içidir. Bu durum yukarıda yaptığımız genellemeye aykırı bir durum oluşturmaktadır. Nitekim ilgeç nesnesi konumunda ardıl gönderim adılı (14a-b)'nin de gösterdiği gibi seçimli olabilmektedir. Ancak, (13a-b) ve (14a-b)'ye dikkatli bakıldığında iki ilgeç türü arasında bir fark olduğu görülebilir.⁶

Buna göre, (13a-b)'deki ilgeç (göre) yalın bir ilgeçtir ve iyelik eki taşımamaktadır. (14a-b)'deki ilgeç (hakkında) ise 3. tekil iyelik eki ('-sIn') taşımaktadır, dolayısıyla eklidir.⁷ Buradaki ilgeçler arasındaki farklı eğilim Türkçe için iki farklı ilgeç türü olabileceğine işaret etmektedir. Örneğin Kornfilt (1984)'e göre (13a-b)'deki ilgeç "gerçek" bir ilgeç iken, (14a-b)'deki ilgeç taşıdığı iyelik ekine istinaden isim öbeği yapısına sahiptir. Böylece, ardıl gönderim adılının ilgeç nesnesi konumundaki farklı davranışları açıklanabilmektedir. Ancak, bir kere daha durum sanıldığı kadar basit değildir.

⁵ Benzer tartışma için bkz. Erkman-Akerson ve Ozil (1998: 168, 238-239) sırasıyla örnek (21), örnek (2).

⁶ Bu konu üzerine bir çözümleme için Kornfilt (1984: 98 dipnot 11)'e bakılabilir. Ayrıca bkz. Erkman-Akerson ve Ozil (1998: 237).

⁷ Lewis (1967: 85-95) Türkçedeki ilgeçler için bir ayrım önermektedir. Buna göre Türkçede iki tür ilgeç bulunmaktadır: (i) birincil ilgeçler ve (ii) ikincil ilgeçler. Yukarıdaki olgular ışığında, *göre* gibi ilgeçlerin oluşturduğu birincil ilgeç grubunda nesne konumundaki isim öbeklerinin düşürülemeyeceği, *hakkında* gibi ilgeçlerin oluşturduğu ikincil ilgeç grubunda ise söz konusu isim öbeklerinin düşürülebileceği savunulabilir.

Türkçede *hakkında* gibi nesne konumlarındaki ardıl gönderim adılının düşmesine izin veren ilgeçlerin yanında, taşıdıkları iyelik eki dolayısıyla isim öbeği yapısına sahip başka ilgeçler bulunmaktadır. Ancak, söz konusu ilgeçler ardıl gönderim adılının seçimli kullanımına izin vermemektedirler. Böylece, yukarıdaki genelleme yalanlanmış olmaktadır. Bu ilgeçlere örnek olarak *bakım-in-dan*, *yüz-ün-den*, *dış-ın-da*, *yan-ı-sıra*, *taraf-ın-dan* ve *yön-ün-den* sayılabilir. Aşağıdaki iki örnek setinde bu ilgeçler gösterilmektedir.

- (15) a. [Sıf. İşl. Yan T. [İlgeç Öbeği *Kendisi*_i yüzünden] hasta olduğum] adam;
 b. *[Sıf. İşl. Yan T. [İlgeç Öbeği *bk*_i yüzünden] hasta olduğum] adam;
- (16) a. [Sıf. İşl. Yan T. [İlgeç Öbeği *Kendisi*_i dışında] kimseyi sevmediğim] adam;
 b. *[Sıf. İşl. Yan T. [İlgeç Öbeği *bk*_i dışında] kimseyi sevmediğim] adam;

(15a-b) ve (16a-b) örneklerinden de anlaşıldığı gibi iyelik eki taşıyan başka ilgeçler ardıl gönderim adılı kullanımı konusunda farklı davranışlar gösterebilmektedir. Bir başka deyişle, ilgeçler üzerindeki iyelik ekine rağmen, nesne konumundaki ardıl gönderim adılı kullanımı seçimli olamamaktadır.

Burada, (15b) ve (16b)'nin dilbilgisi dışı oluşunun ilgeçlerin farklı davranışlar sergilemesindeki asıl faktörün iyelik eki olmadığını gösterdiğini iddia etmekteyiz. Buradaki farklı davranış, ilgeç üzerinde iyelik eki kullanımından çok ardıl gönderim olgusunun kendisiyle ilişkilidir. (15a-b) ve (16a-b) örneklerindeki iyelik eki '-sIn' aslında sıfat işlevli yan tümce içindeki nesne konumunda değil, Türkçede fazla miktarda bulunan ve tamlayan-tamlanan ilişkisi ile kurulan belirtili isim tamlaması dâhilindedir. Dolayısıyla, bu örneklerdeki '-sIn' iyelik eki ardıl gönderimin bağlı olduğu bağımlılık zincirine bağlanmamakta, ardıl gönderim işleminden bağımsız olarak tamlayan-tamlanan ilişkisi içinde yer almaktadır.

Dikkat edilirse burada iyelik eki taşıyan, bir başka deyişle isim öbeği yapısına sahip olan iki farklı tür ilgeç olduğu görülecektir. Bu konudaki savımız da bu yöndedir. Bir başka deyişle, (14a-b)'de örneklenen *hakkında* gibi ilgeçler ile (15a-b) ve (16a-b)'de örneklenen *dışında* gibi ilgeçler aslında birbirinden farklı ilgeç türleridir. Buradaki iddia doğruysa, iki farklı tür ilgeçin tıpkı ardıl gönderim konusunda olduğu gibi, başka sözdizimsel yapılarda da karşılık

oluşturacağı gözlemlenebilmelidir. Aşağıdaki (17a-b) ve (18a-b)'de bu karşıtlığa ilişkin örnekler verilmektedir.⁸

- (17) a. [ilgeç Öbeği *Ahmet* hakkında] konuştuk.
 b. [ilgeç Öbeği *bk* hakkında] konuştuk.
- (18) a. Partiye [ilgeç Öbeği *Ali'nin* dışında] kimse gelmedi.
 b. *Partiye [ilgeç Öbeği *bk* dışında] kimse gelmedi.

(17a-b) ve (18a-b)'deki ilgeçler nesne konumlarındaki isim öbeği konusunda farklı davranış sergilemektedir. Buna göre (17a-b)'de *hakkında* ilgeçinin nesne konumundaki isim öbeği *Ahmet*'in tümcedeki varlığı seçimlidir. Bir başka deyişle, isim öbeği tümcede (17a) örneğinde olduğu gibi bulunabilir, ya da (17b) örneğinde olduğu gibi bulunmayabilir. Bu durumda iki örnek de dilbilgisi içidir. (18a-b)'de ise *dışında* ilgeçinin nesne konumunda kullanılan isim öbeğinin (*Ali'nin*) varlığı zorunludur. (18b)'nin dilbilgisi dışı olması bu durumu göstermektedir. Sonuç olarak, ilgeçlerin ardıl gönderim adılı konusundaki farklı davranışları aslında ilgeçlerin kendi içyapılarından kaynaklanan bir durum olmakta, burada verdiğimiz betimleyici genellemeye aykırı bir durum oluşturmamaktadır.

4.2.2. Özne Konumlarındaki Ardıl Gönderim

Ardıl gönderim adılı tümcenin nesne konumunda bulunabileceği gibi özne konumunda da bulunabilir. Ancak, nesne konumundaki ardıl gönderim adılı kullanımı ile özne konumundaki ardıl gönderim adılı kullanımı arasında birtakım farklar vardır. Genel anlamda, ardıl gönderim adılı özne konumunda kullanımı nesne konumuna göre daha kısıtlıdır. Ancak bu kısıtlılık durumu, burada örneğini vereceğimiz basit yan tümcelerde değil, birden çok eylem kökünün kullanıldığı karmaşık yan tümcelerde ortaya çıkmaktadır.

Dildeki ardıl gönderim adılı işlendiği iki tür özne konumundan bahsedilebilir: (i) sıfat işlevli bir yan tümce içine geçmiş bir isim yan tümcesinin öznesi ve (ii) sıfat işlevli yan tümce öznesi. Ardıl gönderim adılı bu iki tür özne konumundaki kullanımı diller arası veride farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Ardıl gönderim yapılarına sahip olan diller göz önüne alındığında, dillerin genel eğilim olarak ilk tür özne konumunda ardıl gönderim adılı kullandıkları, ikinci tür özne konumunda ise ardıl gönderim adılına izin

⁸ Ancak, buradaki iddiadan yola çıkılarak (17a-b) ve (18a-b)'deki örneklerde ardıl gönderim olduğu düşünülemez. (17a-b) ve (18a-b) nesnelere dolayısıyla farklı davranışlar gösteren iki ilgeçi barındıran iki çekimli tümceyi örneklemektedir.

vermedikleri gözlemlenebilir. İrlandaca, İbranice, Lübnan Arapçası ve Lehçe bu türden dillerdir. Ancak, iki tür özne konumunda da ardıl gönderim adılına izin veren diller de vardır ve Türkçe bu diller arasında sayılabilir. Aşağıdaki örnekte sıfat işlevli yan tümce içine geçmiş bir isim yan tümcesinin özne konumunda bulunan bir ardıl gönderim adılı örneklenmektedir.

(19) a. [Sıf. İşl. Yan T. [İsim Yan T. *Kendisinin*_i yarın geleceği]ni söylediğim] arkadaşım_i

b. [Sıf. İşl. Yan T. [İsim Yan T. *bk*_i yarın geleceği]ni söylediğim] arkadaşım_i

Yukarıdaki (19a) örneğinde ardıl gönderim adılı olan *kendisinin* bir isim yan tümcesinin özne konumunda bulunmaktadır. Bu durum Türkçede isim yan tümcelerindeki öznelerin ilgi durum eki almasından da anlaşılabilir. Nitekim ardıl gönderim adılı ilgi durum ekini (-nIn) almıştır. Ardıl gönderim adılının bulunduğu isim yan tümcesi sıfat işlevli bir yan tümcenin nesnesi olarak kullanılmaktadır. Bu yan tümcenin nitelediği isim olan *arkadaşım* ise ardıl gönderim adılı ile eşgöndergelidir. (19b) örneğinde ise ardıl gönderim adılının bulunduğu konumda bir boş kategori bulunmaktadır. İki tümcenin de dilbilgisi içi olması ardıl gönderim adılının bu konumdaki kullanımının seçimli olduğunu göstermektedir.

Sıfat işlevli yan tümcelelerin kendi özne konumlarındaki ardıl gönderim adılı kullanımı da yukarıda anlatılan durumla paralellik göstermektedir. Aşağıdaki iki örnekte bu durum gösterilmektedir.

(20) a. [Sıf. İşl. Yan T. *Kendisi*_i eskiden beni çok seven] adam_i⁹

b. [Sıf. İşl. Yan T. *bk*_i eskiden beni çok seven] adam_i

Şimdiye kadar verilen sıfat işlevli yan tümce örneklerinden farklı olarak (20a-b) yan tümceyi oluşturan ek olarak '-yAn' ortaç ekini içermektedir. Bilindiği gibi Türkçede sıfat işlevli yan tümceler öznenin nitelenmesi ve özne dışındaki bir ögenin nitelenmesi olarak ikiye ayrılmaktadır.¹⁰ Özne niteleyen sıfat işlevli yan tümcelerde '-yAn' ortaç eki kullanılırken, özne dışındaki bir ögeyi niteleyen sıfat işlevli yan tümcelerde '-DIK' ortaç eki kullanılmaktadır.

⁹ Sıfat işlevli yan tümcelelerin özne konumundaki ardıl gönderim adılı kullanımı, isim yan tümcelelerinin özne konumundaki kullanıma oranla kısıtlıdır. Bu konu ileriki çalışmalarda daha detaylı incelenebilecek bir konu olarak düşünülmektedir.

¹⁰ Bu ayırım için Underhill (1972), Hankamer ve Knecht (1976), Haig (1997), Erkman-Akerson ve Ozil (1998), Özsoy (1999), Kornfilt (2000), Schönig (2000), Çağrı (2005), Ulutaş (2006), Öztürk (2008)'e bakılabilir.

Yukarıdaki iki örnekte de özne nitelemesi vardır ve yan tümcelerde ‘-yAn’ ortaç eki kullanılmıştır.

(20a)’da ardıl gönderim adılı yan tümce eylemi olan *sev-* eyleminin öznesi olarak bulunmaktadır ve yan tümcenin nitelediği isim olan *adam* ile eşgöndergelidir. Ardıl gönderim adılının Türkçede genellikle özneye yüklenen yalın durum ekini alması dikkat çekicidir. (20b)’de ise ardıl gönderim adılı konumunda boş kategori bulunmaktadır ve iki yapı da dilbilgisi içidir. Bu, ardıl gönderim adılı kullanımının özne konumunda da seçimli olduğunu göstermektedir.

4.2.3. Tamlayan Konumundaki Ardıl Gönderim

Bu bölümün son alt başlığı olarak tamlayan konumundaki ardıl gönderim adılı tartışılacaktır. Daha önce tartışılan sözdizimsel konumların aksine tamlayan konumu ardıl gönderim adılı kullanımı konusunda farklı özellikler taşımaktadır. Nitekim bu konum Türkçede ardıl gönderim adılının yasaklandığı tek konum olarak ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki (21a-b) ve (22a-b) örneklerinde bu durum gösterilmektedir.

- (21) a. *?[Sıf. İşl. Yan T. [İsim Tamlaması *Kendisinin_i* silgi-sin_i -i] aldığı] öğrenci;
b. [Sıf. İşl. Yan T. [İsim Tamlaması *bk_i* silgisin_i -i] aldığı] öğrenci;
- (22) a. *?[Sıf. İşl. Yan T. [İsim Tamlaması *Kendisinin_i* kol-u_i] kırılan] adam;
b. [Sıf. İşl. Yan T. [İsim Tamlaması *bk_i* kol-u_i] kırılan] adam;

Yukarıda (21a-b) ve (22a-b) olarak verilen iki set örnekte de ardıl gönderim adılı isim tamlaması yapısında tamlayan konumunda kullanılmıştır. Her iki durumda da sıfat işlevli yan tümcelerin nitelediği isim, tamlamadaki tamlayan öge olarak algılanmaktadır. (21a) ve (22a) yapılarında ardıl gönderim adılı kullanılmıştır ve her iki yapı da dilbilgisi dışıdır. (21b) ve (22b) yapılarında ise ardıl gönderim adılı yerine boş kategori kullanılmıştır ve tümceler dilbilgisi içidir. Buradaki fark ardıl gönderim adılı kullanımının tamlayan konumu için mümkün olmadığını göstermektedir.

Burada, tamlayan konumunda ardıl gönderim adılı kullanımının mümkün olmaması konusunun ardıl gönderim adılının biçimbirimsel yapısı içinde zaten bir iyelik ekinin bulunmasıyla ilişkili olduğunu iddia etmekteyiz. Buna göre, isim tamlamalarında tamlanan öge içinde hali hazırda 3. tekil şahıs iyelik eki bulunmaktadır (silgi-*si* ve kol-*u*). Bu ek ardıl gönderim adılı ile aynı işlevi görmekte, bir başka deyişle ardıl gönderim durumlarında nitelenen isimle

eşgöndergeli olabilmektedir. Dolayısıyla, ardıl gönderimin 3. tekil şahıs iyelik eki ile yapıldığı durumlarda ayrıca aynı eki taşıyan bir ardıl gönderim adlına ihtiyaç duyulmamaktadır.

(21a-b) ve (22a-b) örnekleri konusunda son olarak tümcelerın dilbilgisi içi ya da dilbilgisi dışı oluşu konusundaki görüş farkından bahsetmek yerinde olacaktır. Burada belirttiğimiz aksine, kimi anadil konuşucularına göre (21a) ve (22a) örnekleri, tıpkı (21b) ve (22b) örnekleri gibi dilbilgisi içidir. Ancak, buradaki dilbilgisellik sorunu aslında gerçek anlamda ardıl gönderim adlına ait bir okuma sorunudur. Bir başka deyişle, (21a) ve (22a) örneklerindeki dilbilgisi dışı olan, ardıl gönderim adlı okumasıdır. Tümcelerın dilbilgisi içi olma durumu odaklama ya da vurgulama okumalarından kaynaklanmaktadır.¹¹

4.3. Genel Tartışma

Buraya kadar yapılan betimlemelerde ardıl gönderim konusunun Türkçede nasıl ortaya çıktığı ve ardıl gönderim adlarının kullanıl(ma)dığı sözdizimsel konumlar üzerinde duruldu. Ardıl gönderim adlı ile kurulan bağımlılık yapısı diğer bağımlılık yapıları ile karşılaştırıldı. Ardıl gönderim bağımlılığının dönüşlülük adlı ya da kişi adlı ile kurulan diğer art gönderim bağımlılıklarından farklı bir eşgönderge örüntüsüne sahip olduğu gösterildi. Diğer yandan, ardıl gönderim adının tümce içindeki sözdizimsel dağılımının da diğer eşgönderge örüntülerinden farklı olduğunun altı çizildi.

Şimdiye kadar dünyadaki hiçbir dilin ardıl gönderim için özel bir adlı türüne sahip olmadığı önceki çalışmalarda belirtilmektedir (McCloskey 2005). Nitekim çoğu dilde ardıl gönderim için kişi adları kullanılmaktadır. İngilizce, İrlandaca, Lehçe gibi dillerde bitişken olmayan kişi adları ardıl gönderim için kullanılırken, Arapçada hem ayrı, hem bitişken kişi adları aynı görevde kullanılmaktadır. Türkçe bu dillerden farklı olarak kişi adlarını ardıl gönderim amacıyla kullanmamakta, bunun için dönüşlülük adının farklı bir biçimini (kendisi) kullanmaktadır.

Bu olgudan hareketle ve ardıl gönderimin temelde adlı ile kurulan bir eşgönderge örüntüsü olduğu düşünüldüğünde, özel bir adla sahip olmayışı

¹¹ Buradaki farklı okumalar bir örnek ile gösterilebilir. Aşağıdaki örnekte ardıl gönderim adlı ile birlikte bir odak parçacığı tamlayan konumunda kullanılmıştır.

(i) [Sıf. işl. Yan t. Kazada [İsim Tanılaması kendisinin] de kol-u] kırılan] adamı
(21a) ve (22a)'nın aksine ardıl gönderim adının kullanıldığı yukarıdaki örnek dilbilgisi içidir. Buradaki fark, ardıl gönderim adının bitişigindeki odak parçacığının (de) etkisiyle farklı bir okuma kazanmasından kaynaklanmaktadır. Sfat işlevli yan tümcecin nitelediği isim (adam) eşgöndergeli bir öge ile (ardıl gönderim adlı) vurgulanmaya çalışılmış, bu da tümceye farklı bir anlam kazandırmıştır.

nedeniyle ardıl gönderimin doğal dillerin geliştirdiği ana mekanizmalardan farklı, ortaya çıkışı başka dilbilimsel nedenlere bağlı bir yan mekanizma olduğu sonucuna varılabilir. Ancak, ardıl gönderimin ortaya çıktığı durumlar (aslında öge taşınması sonucu oluşan bir boş kategorinin bulunması gereken sözdizimsel konumlar) göz önüne alındığında, ardıl gönderimin dillerin sıfatlaştırma operasyonlarında kullandığı bir alternatif strateji olduğu düşünülebilir. Türkçede de ardıl gönderimin bir alternatif strateji olduğunu düşünmekteyiz. Ancak, Türkçedeki ardıl gönderim olgusu diğer dillerden farklı olarak operasyonel anlamda daha fazla veri üzerinde uygulanabilecek özellikler de taşımaktadır. Ardıl gönderimin tümcedeki işlenişi aslında dile ait boş nesne işleme (Meral 2008), bağlama ve çekimsiz eylemlerle kurulan yan tümcelerdeki boş özne konumlarının işlenmesi (Meral basımda) gibi başka alanlarla da benzerlikler göstermektedir. Dolayısıyla ardıl gönderim Türkçede görüldüğünden daha fazla operasyonel gücü olan bir mekanizmadır.¹²

Ardıl gönderim adılının kullanıl(ma)dığı sözdizimsel konumlar konusunda yukarıda verilen tartışmalarda ardıl gönderim adılının kimi konumlarda seçimli, kimi konumlarda zorunlu, kimi konumlarda ise yasaklı olduğu belirtilmiştir. Ardıl gönderim adılının seçimli kullanımı ardıl gönderimi aktif olarak kullanan Arapça, İbranice ve İrlandaca gibi dillerin genel bir özelliğidir ve ardıl gönderim adılının aslında “kurtarıcı araç” olarak betimlenmesine karşı bir durumdur. Türkçede de seçimli kullanım ardıl adılın sadece bozuk yapıları tamir eden bir araç olmadığını göstermektedir.

Ayrıca, ardıl gönderim adılının seçimli kullanımı Türkçenin üye düşürme özelliği ile bağlantılıdır. Bilindiği gibi Türkçe bir üye düşürme dilidir ve gerek tümcenin öznesi, gerekse nesnesi düşürülebilir (Kornfilt 1984, Özsoy 1986 ve Öztürk 2001). Seçimli ardıl gönderim adılı kullanımı da Türkçenin üye düşürme özelliğinin bir parçası olarak düşünülebilir. Ardıl gönderim adılını işleyen işleyici ile ardıl gönderim adılı arasındaki sözdizimsel bağlantı kimi durumlarda bir boş kategoriye bağlamakta, kimi durumlarda ise bir ardıl gönderim adılını bağlamaktadır. Macarca gibi kimi üye düşürme dillerinde sesletilmeyen ardıl gönderim adılları bile kullanılmaktadır.

Ardıl gönderim adıllarının zorunlu kullanımı ise kimi durumlarda ardıl adılların tümceyi kurtaran araçlar olabileceği ile ilgili bir durumdur. Buna göre, sözdizimsel iki konum arasında ardıl gönderim adılı kullanılmadan yapılan

¹² Konu hakkında geniş tartışma için Meral (2010)'a bakılabilir.

bağlantılar iki konum arasındaki sözdizimsel mesafenin büyüklüğü nedeniyle tam anlamıyla kurulamamaktadır. Buradaki *mesafe* ile nitelenen ismin algıladığı yer olan en içteki yan tümcenin nesne ya da özne konumu ile Tümleyici Öbeğinin belirtici konumunda (Belir-TÖ) bulunan ve en içteki nesne ya da özne konumunu bağlayan işleyici arasındaki sözdizimsel uzaklık kastedilmektedir. Örneğin, iç içe geçmiş sıfat işlevli yan tümcelerde nitelenen isim ile bu ismin gerçekte algılandığı sözdizimsel konum arasındaki sözdizimsel mesafe uzundur. Bu durumda iki konum arasında kurulan sözdizimsel bağlantı, en içteki yan tümce içerisindeki boş kategoriye (bağlanan) ulaşamamakta, böylece bağlantı bozulmaktadır. Nitekim sözdizimsel mesafenin büyüklüğü öge taşıması temelli türetilimleri olumsuz etkileyen bir durumdur. Bu durumda ardıl gönderim adılı sözdizimsel mesafe dolayısıyla bozulan bağlantıyı tekrar kurabilmektedir.

5. Sonuç

Bu makalede Türkçe ardıl gönderim konusu araştırılmış, ardıl gönderimin Türkçede ne şekilde ortaya çıktığı ve ardıl gönderim adılarının kullanıl(ma)dığı sözdizimsel konumlar üzerine bir kuramsal betimleme yapılmıştır. Makalede öncelikle ardıl gönderimin diğer eşgönderge örüntüleri ile arasındaki farklardan bahsedilmiş ve ardıl gönderimin dönüşlülük ya da kişi adılı ile kurulan eşgönderge örüntülerinden farklı bir niteliği olduğu, farklı sözdizimsel özelliklere sahip olduğu öne sürülmüştür. Daha sonra, ardıl gönderimin Türkçede ne tür sözdizimsel yapılarda ortaya çıktığı tartışılmış, diğer dillerden örneklerle Türkçenin ardıl gönderim konusundaki farklı eğilimi ortaya çıkarılmıştır. Sonraki bölümde ise ardıl gönderim adılıının Türkçede hangi sözdizimsel konumlarda bulunduğu tartışılmış, söz konusu sözdizimsel konumlarda seçimli, zorunlu ya da yasaklı oluşu irdelenmiştir.

Makalede ayrıca bir tartışma bölümü verilmiş, burada ardıl gönderimin Türkçedeki görüntüsü hakkında öneriler getirilmiştir. Buna göre ardıl gönderim adılıının seçimli kullanımının dilin üye düşürme özelliği ile bağlantılı olduğu öne sürülmüş, zorunlu kullanımda ise ardıl gönderim adılıının yapı tamiri için kullanıldığı belirtilmiştir. Ayrıca, ardıl gönderimin Türkçede diğer dillerle karşılaştırıldığında daha fazla operasyonel alana etki eden bir alternatif mekanizma olduğu da iddia edilmiştir. Bu konudaki ileriki çalışmalar ardıl gönderimin başka ne tür dilbilimsel süreçlere etki eden bir mekanizma olduğunu ortaya çıkaracaktır.

Kaynakça

- Alexopoulou, T. (2006) "Resumption in Relative Clauses", *NLLT*, 24, 57-111.
- Aoun, J, Choueiri, L. and Hornstein, N. (2001) "Resumption, Movement and Derivational Economy", *LI*, 32:3, 371-403. Cambridge and Mass.: The MIT Press.
- Bianchi, V. (1998) *On Resumptive Relatives and the Theory of LF Chains*, Ms., Scuola Normale Superiore, Pisa.
- Boeckx, C. (2003) *Islands and Chains: Resumption as Stranding*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Boeckx, C. (2008) *Bare Syntax*, Oxford: Oxford University Press.
- Bondaruk, A. (1995) "Resumptive Pronouns in English and Polish, Gussmann", E. (ed.), *Licensing in Syntax and Phonology*, 27-55. Lublin: Folium.
- Çağrı, I. (2005) *Minimality and Turkish Relative Clauses*. Doktora Tezi. Maryland Üniversitesi.
- Chomsky, N. (1977) "On Wh-Movement", Culicover, P., Wasaw, T. ve Akmajian, A. (eds.), *Formal Syntax*, 71-132. New York: Academic Press.
- Chomsky, N. (1980) "On Binding", *LI*, 11, 1-46. Cambridge and Mass.: The MIT Press.
- Chomsky, N. (1982) *Some Concepts and Consequences of the Theory of Government and Binding*, Cambridge and Mass.: The MIT Press.
- Chomsky, N. (1986) *Knowledge of Language*, New York: Praeger.
- Chomsky, N. (1995) *The Minimalist Program*, Cambridge and Mass.: The MIT Press.
- Chomsky, N. (2000) "Minimalist Inquiries: The Framework", Martin, R. ve diğ. (eds), *Step by Step: Essays on Minimalist Syntax in Honor of Howard Lasnik*, 89-156. Cambridge and Mass.: The MIT Press.
- Chomsky, N. (2001) "Derivation by Phase" Kenstowicz, M. (ed.), *Ken Hale: A Life in Language*, 1-50. Cambridge and Mass.: The MIT Press.
- Chomsky, N. (2004) "Beyond Explanatory Adequacy", Belletti, A. (ed.), *Structures and Beyond*, 104-131. Oxford: Oxford University Press.
- Cinque, G. (1990) *Types of A'-Dependencies*, Cambridge and Mass.: The MIT Press.
- Çeltek, A. ve Oktar, L. (2004) "Türkçe Sözlü Söylemde Artgönderim Örüntüleri", *Dilbilim Araştırmaları* 2004, 1-14. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Demirdache, H. (1991) *Resumptive Chains in Restrictive Relatives, Appositives and Dislocation Structures*, Doktora Tezi. MIT. Distributed by MITWPL.
- Enç, M. (1986) "Topic Switching and Pronominal Subjects in Turkish", In Slobin, D. I. and Zimmer, K. (eds.), *Studies in Turkish Linguistics*, 195-208. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- Erkman-Akerson, F. Ve Ozil, Ş. (1998) *Türkçede Niteleme Sifat İşlevli Yan Tümceler.*, İstanbul: Simurg Yayınları.
- Grohmann, K. (2003) *Prolific Domains: On the Anti-Locality of Movement Dependencies*, Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Haig, G. (1997) "Turkish Relative Clauses: A Tale of Two Participles", *Turkic Languages*, 1, 184-209. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Hankamer, J. ve Knecht, L. (1976) "The Role of the Subject/Non-subject Distinction in Determining the Choice of Relative Clause Participle in Turkish", *NELS* 4, 123-135.
- Hendrick, R. (2005) "Resumptive and Bound Variable Pronouns in Tongan", Heinz and Ntelitheos (eds.), *UCLA Working Papers in Linguistics*, 12, Proceedings of AFLA XII, September 2005, 103-115.
- Kornfilt, J. (1984) *Case Marking, Agreement and Empty Categories in Turkish*, Doktora Tezi. Harvard Üniversitesi.
- Kornfilt, J. (2000) "Some Syntactic and Morphological Properties of Relative Clauses in Turkish", Alexiadou, A., Law, P., Meininger, A., Wilder, C. (eds.), *The Syntax of Relative Clauses*, 121-159. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Lavine, J. (2003) "Resumption in Slavic: Phases, Cyclicity, and Case", Browne, W. ve diğ. (eds.), *Formal Approaches to Slavic Linguistics* 11, 355-372.
- Lewis, G. L. (1967) *Turkish Grammar*, Oxford: At the Clarendon.
- McCloskey, J. (1990) "Resumptive Pronouns, A'-binding, and Levels of Representation in Irish", Hendrick, R. (ed.), *The Syntax and Semantics of Modern Celtic Languages*, 199-248. New York and San Diego: Academic Press.
- McCloskey, J. (2005) *Resumption*, Ms., UCSC.
- Meral, H. M. (2006) "Resumptive Pronouns in Turkish", Yağcıoğlu, S., Değer, A. C. (eds), Koşaner, Ö. and Çeltek, A. (in coop), *Advances in Turkish Linguistics, Proceedings of 12th International Conference on Turkish Linguistics*, 223-233. İzmir: Dokuz Eylül Publications.
- Meral, H. M. (basımda) "On Turkish Control", Csato, E. A., Karakoc, B. ve Menz, A. (eds.), *Turcologica, The Uppsala Meeting: The Proceedings of the 13th International Conference on Turkish Linguistics*. Wiesbaden: Harrassowitz Publishing House.
- Meral, H. M. (2008). "A Resumption Analysis of Null Objects", Boeckx, C. and Ulutaş, S. (eds.), *MIT Working Papers in Linguistics, 4th Workshop in Altaic Formal Linguistics*. Harvard University.
- Meral, H. M. (2010) *Resumption, A'- Chains and Implications on Clausal Architecture*. Doktora Tezi. Boğaziçi Üniversitesi.
- Özsoy, A. S. (1983). *Reflexivization in Turkish: A Syntactic, Semantic and Discourse Analysis*, Unpublished Ph.D. Dissertation. University of Michigan.

- Özsoy, A. S. (1986) "The Null Subject Parameter and Turkish", Boeschoten, H. (ed.), *Studies on Modern Turkish, Proceedings of the third Conference on Turkish Linguistics*, 82-91. Verhoeven: Tilburg University Press.
- Özsoy, A. S. (1996) "A'- Dependencies in Turkish", Rona, B. (eds.), *Current Issues in Turkish Linguistics*, 139-158. Ankara: Hitit Yayınevi.
- Özsoy, A. S. (1999) *Turkish*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, B. (2001), "Turkish as a Non-Pro-Drop Language", Erguvanlı-Taylan, E. E. (ed.), *The Verb in Turkish*, 239-259. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Öztürk, B. (2008). Relativization Strategies in Turkish", Boeckx, C. and Ulutaş, S. (eds.), *MIT Working Papers in Linguistics, 4th Workshop in Altaic Formal Linguistics*. Harvard University.
- Pesetsky, D. (1998), "Some Optimality Principles of Sentence Pronunciation. Barbosa, P. ve diğ. (eds.), *Is the Best Good Enough?*, 337-383. Cambridge and Mass: MITWPL and MIT Press.
- Rizzi, L. (1990) *Relativized Minimality*. Cambridge and Mass.: The MIT Press.
- Safir, K. (1996) "Derivation, Representation, and Resumption: The Domain of Weak Crossover", *LI*, 27, 313-339. Cambridge and Mass.: The MIT Press.
- Schönig, C. (2000) "Some Formal Types of Turkic Relative Clause Equivalents", Kerslake, C. and Göksel, A. (eds.), *Studies in Turkish and Turkic Languages*, 197-204. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Sells, P. (1984) *Syntax and Semantics of Resumptive Pronouns*. Doktora Tezi. UMASS, Amherst.
- Shlonsky, U. (1992) "Resumptive Pronouns as a Last Resort" *LI*, 23, 443-468. Cambridge and Mass.: The MIT Press.
- Szczegielniak, A. (2005) "Two Types of Resumptive Pronouns in Polish Relative Clauses" *The Linguistic Variation Yearbook*, 5, 165-185.
- Turan, Ü. D. (1998) "Türkçe Metinlerde Adılların Dağılım ve İşlevleri", *Dilbilim Araştırmaları* 1998, 70-84. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Ulutaş, S. (2006) *Verb Movement and Feature Percolation: Evidence from Turkish Relative Clauses*. Master Tezi. Thesis. Boğaziçi Üniversitesi.
- Underhill, R. (1972) "Turkish Participles", *LI*, 3, 87-99. Cambridge and Mass.: The MIT Press.
- Yuan, B. ve Zhao, Y. (2005) "Resumptive Pronouns in English-Chinese and Arabic-Chinese Interlanguages". *IRAL, International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 43:3, 219-237.